

Zavarodott nemzettudat

avagy

népszerűségi listák történelmünk nagyjairól a Vajdaságban

Nemrégiben egy tudományos tanácskozáson vettem részt¹, amelyen Gereben Ferenc részéről igen figyelemreméltó beszámoló hangzott el a vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitásával kapcsolatban.² A szociológiai felmérés 2000 májusában készült, a vizsgálat tehát nem valamilyen régi tudat- és lelkiállapotról ad számot, hanem úgyszólván a pillanatnyi helyzet lenyomatát őrzi. A felmérés készítői, a nemzeti és kulturális identitás különböző szegmentumait vizsgálva, többek között arra kerestek választ, hogy vajon kik azok a mértékadó történelmi személyiségek, akiket a délvidéki magyarok nagyra értékelnek, akik a nemzeti szabadság és felemelkedés példaképeit jelentik számukra.

Ha valamiben, hát jelentős történelmi személyiségekben nem szűkölködünk, hiszen nemzeti nagyjaink nélkül sehol sem lennénk: aligha ünnepelhetnénk a magyarság ezerszáz éves Kárpát-medencei tartózkodását, s azon belül a magyar állam alapításának ezer éves évfordulóját. A honfoglalás és az államalapítás sem képzelhető el rátermett emberek nélkül, később a török tette próbára a végvári vitézek bátorságát, megannyi hőst adva a világnak. Daliás személyiségek sorát adta a reformkor is, amikor mi, magyarok voltunk a világszabadság zászlóvivői, hogy végül, afféle parittyás Dávidként a magyarság leckéztesse meg 1956-ban Góliátot, a világ kommunista szuperhatalmát.

Nagy idők nagy embereiben van tehát választék bőven, új utakon, elől jártunk harcban és békében ezer esztendőn keresztül, nemcsak saját érdekünket tartva szem előtt, hanem az egyetemes emberi haladást és a világ fejlődését is szolgálva, amelyhez olyan kiemelkedő személyiségekre volt szükség, mint Árpád vezérünk, vagy Szent István, Nagy Lajos, Hunyadi János, Mátyás király, Zrínyi Miklós, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Széchenyi István, Petőfi Sándor, hogy csak néhányat említsünk a legkiválóbbak közül.

Nos, a vajdasági magyarok toplistája igen sajtós, azt is mondhatnánk, hogy fejbe verő, amennyiben messze maga mögött hagyva történelmünk nagyjait, Tito marsall áll a lista élén. Nem Árpád vezérünk, akit az 562 felnőtt magyar nemzetiségű személy közül

mindössze heten tesznek az első helyre, nem Szent István, az államalapító, nem Nagy Lajos, akit senki meg sem említ. De azért mi említsük meg, hogy az ő idejében vált Magyarország nagyhatalommá, északon a Balti-tenger, keleten a Fekete-tenger, délen az Adriai tenger, sőt, rövid ideig a Tírrén-tenger által határolva. Ám hiába emelte magasra a magyarság csillagát Nagy Lajos királyunk, hiába minden államférfiúi erénye és személyi bátorsága, hiába járt jó példával vitézei előtt, aki, ha kellett, elől ment föl egy-egy vár ostrománál a létrán, népét békességre, szelídségre, idegen vendégek megbecsülésére intette – a délvidéki magyarság ma már a nevére sem emlékszik. Alig tizenhatan említik meg Hunyadi Jánost is, jóllehet a harangok délben szerte a világon az ő nándorfehérvári győzelmének a tiszteletére szólnak. Hasonlóan mostoha sorsban részesül Széchenyi és Kossuth is, egyedül Szent István királyunk emelkedik ki, ám ő is messze alatta marad Titó népszerűségének. A vajdasági magyarság ezerszáz évre visszamenően Titót tartja a legtöbbre. Ő a példakép, polgártársaink úgy érzik, neki köszönhetnek legtöbbet.

Ez a kifecskedett értékszemlélet vagy sajnálatos tudatlanság, ki tudja melyikről van itt szó, önmagáért beszél: múltunkat, jelenünket és jövőnket illetően mindent megmagyaráz. Ez van, ahogyan Pesten mondják.

Gondoljuk el, milyen kétségbeejtő kisebbségi érzés kell ahhoz, hogy valamely nép nyíltan alábbvalóbbnak tekintse magát más népeknél, hogy saját történelme nagyjainál többre becsülje más népek vezetőit? Micsoda lelki meghasonlottság, zavarodott tudatállapot kell ahhoz, hogy egy népcsoport történetesen egy olyan személyt állítson példaképül maga elé, aki megtizedelte sorait, s nemzettudatának feladására kényszerítette.

Mérvadó becslések szerint Tito partizánjai a második világháborút követően negyven-hatvanezer magyar embert mészároltak le, és a beolvasztási törekvés, amely Trianon óta folyamatosan érvényesül, sohasem volt olyan mértékű és sikeres, mint a titói időszakban, amely alatt több mint százezer lelket veszítettünk el.

A felmérési adatok tükrében a vajdasági magyarság mintapéldánya lehetne a kilúgozott agyú népeknek. Ilyen mérvű értékzavar kizárólag olyan népek esetében fordul elő, amelyet szinte teljes egészében megfosztottak történelmi múltjától, önbecslésétől és nemzettudatától.

A fenti kérdés kapcsán spontán vita alakult ki a tanácskozáson. Azt találtam ugyanis mondani, hogy ez az áldatlan állapot a magyar szellemiség, illetve a nemzeti értelmiség hiányával magyarázható. Az emberek általában azt mondják a kérdező biztosoknak, amit a rádióban hallanak, a tévében látnak, vagy az újságban olvasnak. Márpedig nálunk az elmúlt fél évszázadban a jugoszlávság eszméjén kívül másról sem lehetett hallani vagy olvasni, mint amit Tito neve fémjelez. Titóról zengett a média éjjel és nappal, nemzeti szabadságunk és felemelkedésünk vezérlő csillagainak itt nem volt helyük. Hogyan lehetne a vajdasági magyarság büszke nemzeti nagyjaira, amikor azok nevét hosszú évtizedeken át ki sem volt szabad ejteni, és a félelemtől görcsbe rándult a gyomra, valahányszor magyarsága szóba került?

Az egyik jelenlevő vajdasági kolléga sérelmezte az értelmiség és a jugoszlávság számlájára elhangzott kritikákat, és a megélt történelmi tapasztalatokra hivatkozva próbálta magyarázni a vajdasági magyarság Titóval kapcsolatos pozitív érzelmeit. Ugyanakkor túlzónak találta, hogy hatvanezer áldozatról beszélek, s a tudományos precizitás érdekében nagyobb óvatosságra intett a számok tekintetében.

Ami az áldozatok számát illeti, ebben a kérdésben csakugyan igaza van a kollégának, pontosításra szorulnak. Kár, hogy a történetek után több mint félszáz esztendővel az illetékesek még mindig nem tisztázták, hány magyar polgári lakos esett a vérengzések áldozatául. Ám húszezer ártatlan ember lemészárlása éppen olyan gáz, mint negyven vagy hatvanezeré, ebből a szempontból akár egyetlen ártatlan ember vére is elég ahhoz, hogy folt essen valakinek a becsületén és felelősségre vonják érte. Tito esetében ez mégsem történt meg.

Az sem vitás, hogy a titói korszaknak voltak magyar haszonélvezői, akik számára kétségkívül az volt az aranykor. A Tito iránti pozitív érzelmek azonban azért válhattak uralkodó érzéssé a magyarság sorai-
ban, mert az 1944-es őszi vérengzésekről egyáltalán nem volt szabad beszélni, és persze mert a helyzet haszonélvezőinek a kezében volt a hatalom és a média.

A délvideki magyarságnak nem volt, és ma sincs autentikus szellemi vezető rétege. A drámai mértékben fogyatkozó, gazdaságilag fenyegetett, politikai szabadságában erősen korlátozott, szellemi, kulturális téren sorvadozó népcsoport helyzete és jövőbeni kilá-

tásai szempontjából én történetesen ebben látom a legnagyobb problémát.

Nincsen olyan értelmiségünk, amely magától értetődő feladatának tekintené a magyarság érdekeinek a védelmét, a magyar népcsoport lelki, szellemi és kulturális felemelkedését. Nemzeti értelmiség híján a vajdasági magyarság nem jutott el addig a szintig, hogy közösséggé tudjon formálódni, közösségben tudjon gondolkodni. Az is lehet, hogy az ok-okozatot illetően a sorrend fordított. Azért nem tudott nemzeti értelmiség kitermelődni, mert a délvideki magyarság nem volt képes közösséggé szerveződni, közösségként funkcionálni.

A közösséggé szerveződésnek jól ismert gazdasági és politikai akadályai voltak. Nemcsak törvények tiltották, amit főben járó bűn volt megszegni, hanem a magyarsághoz való tartozás az elmúlt nyolcvan esztendő során kizárólag hátrányt jelentett az emberek egyéni boldogulása szempontjából. Előny kizárólag abból származott valaki számára, ha hátat fordított nemzetársainak, még inkább, ha elárulta őket.

Mindegy, hogy mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás, nemzeti értelmiség, közösségi szemlélet híján a vajdasági magyarság nem képes kollektív érdekeit megfogalmazni és megjeleníteni. Az elmúlt tíz esztendő meggyőző bizonyosság rá, hogy a délvideki magyarság a kollektív jogérvényesítés helyett parciális érdekek mellett szerveződik, amelyben a „kaparj kurta neked is jut” vezérelv érvényesül.

Képzeli csak el, mire hasonlítana az a család, amelynek tagjai a közös javak gyarapítása helyett kizárólag saját zsebükre dolgoznának? Család-e az, ahol kettőbe, háromba fűrészelik az ágyat, a szekrényt és az asztalt? Ilyen elborult agyú család kevés van, a népcsoportok esetében azonban az ilyesmi gyakran előfordul. Mi sem dicsekedhetünk közös javakkal, nincsen egyetlen intézményünk, szervezetünk vagy testületünk sem, amelyet közösségünk valamennyi tagja egyaránt a magáénak vallana. Pártjainkkal pedig ez idő tájt éppen a vályú feldarabolásánál tartunk.

1 Kisebbségi magyarság: nemzetiségi lét, identitás és önszerveződés városi környezetben és falun. MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2001. május 30-31.

2 Gereben Ferenc: A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása.